

MARK
DANIJELS

**KLASIČNI
SVET**

U MALIM
ZALOGAJIMA

S engleskog prevela
Mirjana Nikolajević

■ Laguna ■

Naslov originala

Mark Daniels

THE CLASSICAL WORLD IN BITE-SIZED CHUNKS

Copyright © Michael O'Mara Books Limited 2024

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

Cover illustrations by Jessica Benhar

Jacket design by Natasha Le Coultre

First published in Great Britain in 2024 by Michael
O'Mara Books Limited

Rešenjem Republičkog geodetskog zavoda

02 broj: 034-01-1-191/2025

Od 3. 7. 2025.

Data je saglasnost za izdavanje i stavljanje u promet
publikacije s kartografskim sadržajem: *Klasični svet u
malim zalogajima*

KLASIČNI SVET

U MALIM ZALOGAJIMA

SADRŽAJ

Uvod	9
1. BOGOVI	13
Uvod u Panteon	14
Iskonski bogovi	18
Titani	25
Olimpijci	32
2. HEROJI, HEROINE I ČUDOVIŠTA	55
3. KRALJEVI, KRALJICE I VLADARI	75
Grčki vladari	76
Rimsko kraljevstvo (753–510. p. n. e.)	82
Rimska republika (510–27. p. n. e.)	88
Rimska imperija (27. p. n. e. – 476. n. e.)	98
4. RATOVI	111
Grčki ratovi	112
Rimski ratovi	121

5. FILOZOFIJA	131
Grčka filozofija	132
Rimska filozofija	142
6. KNJIŽEVNOST	147
Epska poezija	148
Grčka tragedija	159
Komedija	167
Ljubavna poezija	171
7. UMETNOST I ARHITEKTURA	177
Grčka umetnost i arhitektura	178
Rimska umetnost i arhitektura	191
8. NAUKA I PRONALASCI	201
Grčka nauka i pronalasci	202
Rimska nauka i pronalasci	207
EPILOG: KLASIČNI SVET I DALJE ŽIVI	215
Izjave zahvalnosti	217
Izbor iz bibliografije i preporučena literatura	219
Izjave zahvalnosti za ilustracije	220

UVOD

Uopšte nisam bio dobar đak iz istorije dok sam išao u školu. Meni su te lekcije izgledale kao niz testova pamćenja u kojima je trebalo da se setim da li je izvestan kralj stupio na vlast 1189. godine nove ere ili 1199. godine nove ere. Sve se sastojalo samo od datuma bez suštine, bar koliko je mogao da shvati dvanaestogodišnji školarac kome je sve to bilo dosadno. Tek kada sam otkrio klasično doba prašina se digla sa tih istorijskih dokumenata i pravi ljudski život izronio sa njihovih stranica. Jer, klasični svet nije tek jedna tačka u istoriji. U njega, naravno, spadaju istorije drevnih Grka i drevnih Rimljana, ali i još mnogo toga. Postoji tako bogato, bez premca, izobilje književnosti, mitologije, arhitekture, jezika, običaja i umetnosti, preostalo od Grčke i Rima, da i te same civilizacije postaju živa, dišuća iskustva, koja mi danas osećamo isto onako oduševljeno kao i njihovi građani pre više hiljada godina.

Ne možete da šetate po Koloseumu u Rimu a da ne čujete urlik 80.000 gledalaca željnih krvi. Ne možete da

gledate Eshilove tragedije a da ne osetite isti onaj grč u stomaku kakav je osećala njegova publika 458. p. n. e. Ne možete da čitate Sokratova filozofska premišljanja a da se ne zapitate šta znači biti čovek, čak i u današnje vreme. I odjednom, imate osećaj da te drevne civilizacije uopšte i nisu naročito drevne.

Kada zabasate u živote drevnih Grka i Rimljana, otkrivajte njihove filozofske lekcije koje slave život, plaćete, uzdišete i zadržite uz njihovu poeziju i zurite u njihovu još uvek neprevaziđenu arhitekturu, ne verujući sopstvenim očima. (Najveća na svetu betonska kupola bez oslonca i dalje je ona koja je sagrađena pre skoro dve hiljade godina za rimski Panteon. Mi još uvek pokušavamo da shvatimo kako su je izgradili.)

U mitologiji, dali su nam junačkog Herkula, Meduzu sa kosom od zmija, jednookog Kiklopa i varljivog Trojanskog konja. U oblasti jezika, engleski koristi reči potekle neposredno iz grčkog – kao što su *catastrophe*, *drama* ili *xenophobe*, i iz latinskog – kao što su *ad hoc*, *P. S.* i *vice versa*. Naš demokratski sistem, način na koji rade naši sudovi i način na koji gradimo svoje koncertne arene – sve je to pod uticajem klasičnog sveta. Ne bi bilo Romea i Julije bez Ovidijevog originala – ljubavi Pirama i Tizbe. Ne bi bilo Harija Potera bez lutanja drevnih junaka, na koja su se otisnuli Odisej i Eneja. Mozgovi klasičnog sveta dali su nam Pitagorinu teoremu, dokazali su da je Zemlja okrugla 1.700 godina pre nego što je Kolumbo uopšte kročio na brod, i – što je neverovatno – izmislili su čak i automatska vrata.

Zamislite svet bez betona. Svet bez popločanih puteva. Svet bez toaleta koji se ispiraju. Svet bez toplih kupatila.

Svet bez pice. Oni nisu samo uticali na savremeno društvo i kulturu nego su ih u potpunosti oblikovali.

Dakle, bacite stare prašnjave knjige o istoriji i umesto toga uronite u živu, zadihanu dušu sveta koji nam se čini izuzetno bliskim. Čujte kako su Grci i Rimljani voleli, kako su se smejali i plakali. Neka vas zadive njihove tehnologije i visoke građevine, pročitajte neke stare već ispričane priče i čudite se preko kolikog dela zemaljske kugle su te drevne civilizacije prelazile.

U vidu 101 očaravajuće laganog zalogaja, zakoračite i sami doživite zapanjujući *Klasični svet*.

1. POGLAVLJE

BOGOVI

UVOD U PANTEON

Panteon bogova i boginja u rimskoj i grčkoj mitologiji je naizgled beskrajn spisak božanstava, polubogova, nimfi, duhova i duhova-vodiča. Oni mogu da budu osvetoljubivi ili dobronamerni, oni mogu da pokreću ratove i da ih zaustavljaju, a mogu da podižu razorne oluje ili da ih umiruju. Imaju moć da na sebe uzmu ma koji oblik koji pože. Oni mogu da učine junaka pobednikom u bici, a mogu i da poseju razdor i strah u čitavoj vojsci.

Oni vladaju nebom, morem i zagrobnim životom, pa postupci i odluke bogova utiču na sve što se događa u svetu smrtnika. Dok se bogovi svađaju, čovečanstvo ratuje; kada oni slave, smrtnici se zaljubljuju; kada su oni u žalosti, glad zavlada svetom. A uz toliko ljubavi, ljubomore i sukoba među bogovima, toliko da bi mogli da se nadmeću sa bilo kojim televizijskim rijaliti programom, nema kraja preokretima, drami i haosu za nas obične smrtnike.

Panteone bogova i boginja koristile su mnoge drevne civilizacije – od majanske do maorske – kao pokušaj da se otkrije smisao u neobjašnjivom i nepredvidivom u životu.

Širom zemaljske kugle, civilizacije koje uopšte nisu bile u dodiru stvorile su spiskove upadljivo sličnih ličnih osobina bogova koji stvaraju svet i upravljaju njime na slične načine. Međusobno potpuno nesrodne mitologije imaju nebeskog oca i majku Zemlju, Sunce koje je muškarac i Mesec koji je žena, boga haosa i boga donosioca reda. Jedan bog je odgovoran za stvaranje čovečanstva, koje često oblikuje od gline ili blata; on nam daje odeću i sposobnost da zapalimo vatru i uči nas zakonima, moralu i božjim zapovestima. Lakše je objasniti smrt, glad, oluje, Sunce i ljubav pričama o moćnim bogovima nego pokušajem da se na drugi način otkrije smisao svih tih pojava.

Bogovi klasičnog sveta su daleko od savršenstva – oni su skloni greškama, prevarama i zavisti. A izgleda i da nemaju moć da zaštite ljude od vodeće sile sa kojom svi moramo da se suočimo: od sopstvene sudbine. Ukoliko je u grčkoj tragediji izrečeno neko užasno proročanstvo, ili je mitološkom junaku zadato da ispuni svoju sudbinu, bogovi često igraju jedni protiv drugih, taktikom odugovlačenja. Ali u toj igri krajnja sudbina uvek sustigne smrtnike.

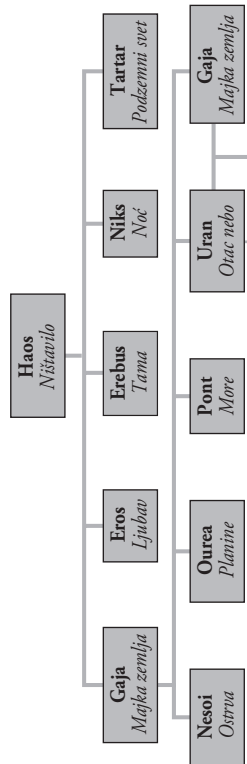
Grčka mitologija prethodi rimskoj mitologiji čak hiljadu godina. Grci su zaista bili na vrhuncu moći i uticaja još od četvrtog i petog veka p. n. e., nasuprot globalnom uticaju Rimljana koji se uistinu širio počev od prvog veka p. n. e. To znači da su među Rimljanima u doba vladavine Cezara Avgusta grčke legende, arhitektura i mitologija doživljavani kao nešto veoma drevno i veličanstveno. Partenon, u centru Atine, bio je u očima rimskih arhitekata spomenik star već 400 godina u vreme kada su oni osmišljavali i gradili Panteon u centru Rima. Dok su

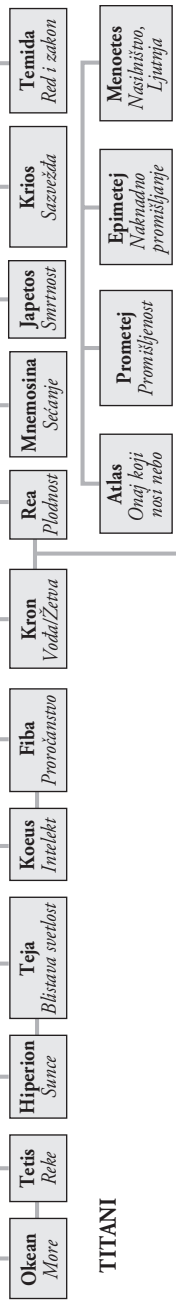
Grčki bogovi i boginje

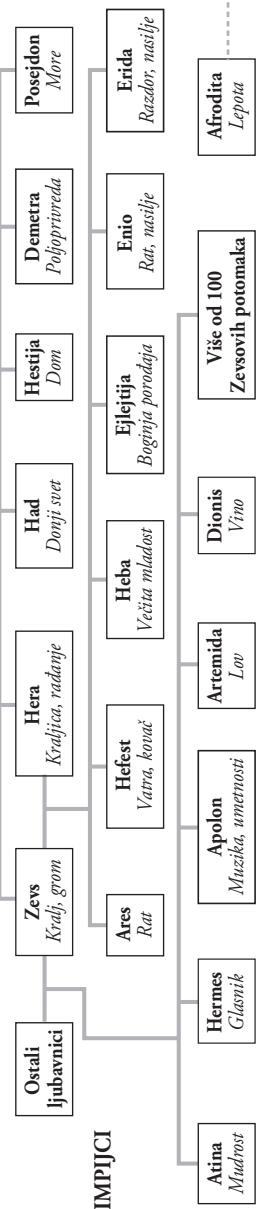
ISKONSKI BOGOVI

TITANI

OLIMPIJCI

Rimljani projektovali zgrade sa ogromnim kolonadama i porticima, ugledali su se na vekove grčke veličine i izvrstnosti, tvrdeći da su sve to njihova sopstvena dela.

Rimljani su uradili to isto i kada je reč o bogovima grčke mitologije. Preuzeli su ta drevna božanstva i mitove, dali im rimska imena i nastavili da ulepšavaju postojeće priče o njima. Grčki Zevs je postao rimski Jupiter, grčka Afrodita je postala rimska Venera, a grčki Ares je postao rimski Mars. Te dve religije nisu potpuno istovetne; starija grčka teologija je sklonija da imenuje i personalizuje fenomene kao što su Razdor, Glasine i Ljubav, dok rimski bogovi uglavnom imaju ljudska oblića. Ali glavni likovi oba panteona u stvari se smatraju istim bogovima i boginjama.

Nekim božanstvima su jednostavno data imena koja više zvuče kao rimska, dok su druga spojena sa postojećim rimskim bogovima – izrazito grčka Atina preneti je na već postojeću rimsku boginju Minervu. U ovoj knjizi sam koristio grčka imena bogova, svuda sem tamo gde su priče o njima ili njihova istorija isključivo rimski.

Panteon bogova svrstava se u tri posebne generacije. Iskonski bogovi su najranije sile koje su stvorile svemir. Među njima su Haos i Majka zemlja Gaja*. Titani su sledeća generacija, koja je učinila da se sve razvija, u kojoj je i otac neba, Kron. I najzad, Olimpijci su oni slavni: Zevs, Afrodita i Posejdon deo su generacije koja je planinu Olimp nazvala svojim domom i bila nadahnuće za mnoge legende grčke i rimske mitologije.

* Majka zemlja, čije je grčko ime Γαῖα, ili Γαῖη, Γῆ – u literaturi se navodi u oblicima Gaja, Gaie, Ge, Gea. Njeno rimsko ime je *Terra* ili *Tellus*. Ovde njeno ime navodimo onako kako ga je navodio autor. (Prim. prev.)

ISKONSKI BOGOVI

Haos

Na početku nema ničega. Haos je najranije doba postojanja iskonskog svemira, koje je rana grčka religija antropomorfizovala u obličju ženskog božanstva. Kako se kasnije nove ličnosti uvode u panteon i mitologija postaje prefinjenja, rimski pisci opisuju Haos više kao bezobličnu masu nepostojanja koja prethodi nastanku svemira.

Ti iskonski bogovi su koliko božanstva toliko i mesta, osnovni pojmovi i osećanja. Njihovo postojanje u mitologiji čovečanstva kao da prethodi živahnim i složenim ličnostima koje čine onaj panteon kakav poznajemo iz najvećeg dela grčke i rimske književnosti. I ono malo što je o njima napisano menjalo se i puno je protivrečnosti, dok oni sami imaju manje ljudskih osobina i manjka im karakterizacija u odnosu na osobine generacija koje su kasnije pridodate.

Iz Haosa je nastalo pet bogova. Prva je nastala Majka zemlja Gaja, zatim duboki podzemni svet Tartar, a za njim Eros kao oličenje Ljubavi. Izvanredno je to što je jedan od

temeljnih činilaca svemira Ljubav, a ipak je ona neophodna drugim iskonskim bogovima da bi stvorili sve ostalo što postoji. I najzad, Erebus i Niks – Tama i Noć – rođeni su iz Haosa.

Ono što je krajnje zapanjujuće u vezi sa stvaranjem svemira iz Haosa je to koliko sve to liči na priče o postanju iz civilizacija čitavog sveta. Mnoge mitologije, koje nisu bile u međusobnom dodiru, pričaju o svetu koji nastaje upadljivo sličnim nizom događaja. Na početku, svet je u tami, haotičnoj beživotnoj praznini. Nebo i Zemlja se razdvajaju i prvi zrak svetlosti zasija između njih. Od tada se neplodna zemlja puni rekama, jezerima i ogromnim okeanima koji donose travu, drveće i plodove. Posle toga nastaju životinje i zveri, a na kraju je i čovečanstvu udahnut život.

Određene pojedinosti se razlikuju od jedne civilizacije do druge, ali se može uočiti isti opšti niz događaja u mitovima o postanju kod drevnih Egipćana 3000. p. n. e., drevnih Grka još 1800. p. n. e., u jevrejskoj i hrišćanskoj Knjizi o Postanju iz oko 500. p. n. e., kod Inka u Peruu u trinaestom veku nove ere, maorskog naroda na Novom Zelandu takođe u trinaestom veku nove ere, kod naroda Sijuks u Severnoj Americi oko 1300, a pored njih kod još nekoliko drugih.

Gaja – Telus Mater

Grčka boginja Gaja poznata je kao Telus Mater u rimskoj mitologiji – bukvalno Majka zemlja. Njeno ime na grčkom jeziku znači jednostavno *Zemlja* i koren

je reči *geografija* (proučavanje Zemlje) i ličnog imena *George* (koje znači „zemljoradnik“ ili „poljoprivrednik“). Odmah pošto je nastala, Gaja stvara svog muškog parnjaka, to je Uran (nebo), Nesoe (ostrva), Ourea (planine) i Pont (more). Ona je izvor života i njoj se, kao i Demetri, ljudi mole za plodnost zemlje i obilje hrane za njene vernike.

Gajina najznačajnija uloga u klasičnoj mitologiji je njeno zajedništvo sa bogom neba Uranom. Oni zajedno vladaju svetom i donose na svet sledeću generaciju bogova: moćne Titane. Rano u klasičnoj teologiji bogovi već počinju da pokazuju ljudske osobine – ljubomoru, strah i osvetničke porive – koje prelaze sa generacije na generaciju. Uran brine da će jedan od Titana – njegove sopstvene dece – da ga zbaciti sa trona, a matrijarh Gaja pomaže svom sinu Kronu da učini upravo to. Pošto Kron stupi na mesto nebeskog vladara, i on takođe oseća istu tu zebnju, da će izgubiti vlast zbog nekog od sopstvene dece – Olimpijaca. I opet je Gaja ta koja pomaže svom unuku, junačkom Olimpijcu Zevsu, da zbaciti Krona.

Pošto Zevs ovlada nebom i zemljom, Gaja se okreće protiv njega. Šalje jednog od svojih potomaka, zastrašujuće čudovište Tifona, u kolosalnu bitku sa Zevsom. Mora se pene, zemlja se trese, a zaglušujući Zevsovi gromovi donose mu pobedu nad zveri sa stotinu zmijskih glava. Nezadovoljna, Gaja šalje svoja sledeća čeda – nepojmljivo snažne Gigante – da pobede Zevsu i zbace sve olimpijske bogove. Izbija rat širokih razmera i Olimpijci ponovo učvršćuju svoju ulogu vladara sveta.

Uran – Celus

Kao jedan od iskonskih bogova, Uran je u istoj meri predstava neba i višnjih nebesa koliko i božanstvo. On je jednak sa Gajom i njen je pandan; ona je zemlja a on je nebo. On se retko pojavljuje u klasičnoj umetnosti i nije obožavan sam po sebi, kao što su mnogi drugi bogovi bili. Rimljani su ga često pominjali po njegovom grčkom imenu Uran, ali su ga takođe svrstavali i među postojeća božanstva koja predstavljaju nebo: nazivajući ga imenima Celus i Eter.

Kao vladar, Uran je surov i sumnjičav. On i Gaja zajedno donose na svet dvanaest bogova Titana, jednooka čudovišta Kiklope i Hekatonhire sa pedeset glava i stotinu ruku. Prestravljen od pomisli da će se njegovoj moći suprotstaviti njegova deca, Uran ih mrzi. Čim mu se neko dete rodi, on ga sakrije duboko u donji svet Tartar, drugačije rečeno gurne ih nazad u Gajinu matericu. Ona ječi u agoniji i moli svoju decu da ga kazne za te zločine. Svi se plaše da to učine sem jednoga: to je Titan, bog Kron.

Gaja daje Kronu svetlucavi srp sa zupcima isklesan od kremen kamena, i on leži čekajući u zasedi. Uran prilazi Gaji, spreman da vodi ljubav sa njom. Čim on sa njom legne, Kron doleti, zgrabi očeve testise jednom rukom, a drugom podigne moćni srp visoko iznad glave. Jednim britkim udarcem odseca očeve testise i pobeđnički ih baca na zemlju. Ali njegova krv otiče u zemlju – u Gaju – i ona rađa osvetnice Furije, drske Gigante i razne nimfe. Kron baca Uranove testise u zapenušano belo more iz koga se pojavljuje boginja lepote i požude, Afrodita.

Veruje se da njeno ime na grčkom jeziku znači „digla se iz pene“, a verzija njenog rođenja iz velike školjke prikazana na Botičelijevom platnu *Rađanje Venere*, iz perioda renesanse, u naslovu ima ime koje su Rimljani dali Afroditi.

Ovo označava kraj Uranove vladavine, a zapravo i okončanje njegove uloge u klasičnoj mitologiji. Kron ogrće plašt vladara neba, noseći teško upozorenje Gaje i Urana da će i on dobiti sina koji će isto tako nasrnuti na njegov moćni tron.

Eros – Kupidon

Ime Eros na grčkom jeziku znači *Ljubav*. To je jedna od iskonskih sila koja je neophodna da bi Gaja i Uran rodili bogove, a sa njima i sav život. Međutim, pošto je ljubav tako neprolazno i strasno osećanje, uloga boga koji je predstavlja s vremenom se menja. Eros je po toj osnovnoj zamisli trenutni pokretač svemira, ali ga kasnija mitologija personifikuje kao lepog mladog boga čije strele, odapete sa zlatnog luka, lete i izazivaju ljubavno ludilo i kod najrazumnije osobe. On je razigran, nestašan i dovoljno moćan da učini da se čak i Zevs zaljubi. Kod kasnijih pisaca, sa razvojem njegovog lika, Eros postaje Afroditin sin – pre nego iskonski bog. Ona je boginja lepote i požude, a on je bog ljubavi i čežnje.

Grčki i rimski opisi predstavljaju tog zgodnog boga kao još mlađeg i još ljupkijeg, pretvarajući ga u nama poznatog punačkog heruvima okruglih obrašćića.

Renesansni umetnici četrnaestog veka su ti koji su zacementirali sliku Kupidona, koja se i danas nalazi na čestitkama povodom Dana zaljubljenih, zajedno sa romantičnim srcima probodenim strehlama koje je on odapeo. Danas kažemo da nas je „ljubav pogodila“ u čast Erosovih moćnih strela.

Čak ni sam Eros nije imun na moć ljubavi. Njegova majka, Afrodita, ljubomorna je na smrtnicu po imenu Psiha (Duša), tako izvanredne lepote da ometa ljude da kako treba obožavaju samu boginju lepote. Afrodita nalaže Erosu da ustrelji Psihu, zada joj slatku ranu svojom strelom i tako učini da se ona zaljubi u najjadnijeg i najodvratnijeg čoveka na svetu.

Ali bog ljubavi se i sam zaljubi kada ugleda Psihu i njenu neuporedivu lepotu. Otme je i odvede u svoju raskošnu palatu kao svoju ženu, ali od nje sakrije ko je zaista. Posećujući je samo noću, u tami, on zahteva od nje da mu ne vidi lice. Psihine podle sestre, ljubomorne na njeno novo bogatstvo, ubede je da upali svetiljku dok on spava i tako otkrije ko je njen muž. Ona prvo spazi njegov svetlucavi zlatni luk, a onda i čudne strele u tobolcu.

Dok rukom prelazi preko strela, ona se jednom od njih ubode u prst. Još više zavoli svog tajanstvenog muža. I najzad, ugledavši mu lice, nju toliko obuzme čežnja i ljubav da dopusti da kap vrelog ulja iz lampe u njenoj ruci padne i tako opeče zaspalog boga. Poverenje je izgubljeno i Eros napušta svoju ženu.

Eros, bog ljubavi

Pošto otkrije tu tajnu vezu, Afrodita se opet ustremi na mladu Psihu i primorava je da izvrši niz teških zadataka. Eros nalazi svoju ljubljenu pritisnutu brigom da jedan od njih reši i odvodi je na planinu Olimp, kod Zeusa. Tamo joj podare besmrtnost da bi njih dvoje mogli da se venčaju kao jednaki i tako okončaju sukob sa Afroditom.

TITANI

Kron – Saturn

Titani su dvanaestoro rođene braće i sestara, druga generacija bogova koje su izrodili Gaja i Uran. Najmoćniji od njih je Kron, koji zbacuje oca kastrirajući ga srpom i zauzima mesto vladara nebesa. Zbog tog nasilnog čina prema svom ocu, Kron je često u drevnoj umetnosti i

Slika Krona kako otima jedno od svoje dece,
Đovani Romaneli, sedamnaesti vek

vajarskim delima predstavljen kako drži srp ili kosu, koji su postali njegovo simbolično oružje. Bez obzira na njihovo različito poreklo, Kron je često mešan sa Hronosom (bog vremena), čak i u drevnom svetu, i zbog sličnosti njihovih imena. Kao posledica toga, trajna predstava Oca vremena sve do danas je njegova slika sa kosom u ruci – oruđe prvobitno vezano za Kronovu kastraciju Urana, pre nego što bi bilo u ma kakvoj vezi sa samim konceptom vremena. Arhetipska kosa zlokobnog žeteoca je plod te pogrešno postavljene ikonografije.

Pošto je Kron uzurpirao svog oca, ne iznenađuje to što je i sam bio sumnjičav prema sopstvenoj deci. Zapravo, Gaja i Uran su svog sina upozorili da će i njega zbaciti neki njegov moćni naslednik. Kron se ženi svojom sestrom Reom i oni dobijaju šestoro dece – treću generaciju bogova poznatu pod imenom Olimpijci. I to je čas kada neki od najpoznatijih likova polako stupaju na scenu: njihova deca su Posejdon (bog mora), Had (bog Donjeg sveta), Demetra (boginja žetve), Hestija (boginja porodičnog doma), Hera (buduća kraljica nebesa) i Zevs (budući kralj nebesa).

Po ugledu na Uranovo shvatanje očinstva, Kron odlučuje da mora da ukloni svako svoje dete čim se rodi. Dok Rea rađa tu novu generaciju, Kron uzima svako dete i celoga proguta. Tako bi se rešio svih šestoro da Rea nije zamenila najmlađeg dečaka – Zeusa – kamenom zavijenim u pelenu. Zevs je odrastao na ostrvu Kritu, u tajnosti, i postao moćni bog.

U prvoj od Zevsovih smicalica izvedenih promenom oblika u kome se pojavljuje, on se prerušava u mladića,

Kronovog peharnika, i daje mu da popije napitak koji izaziva povraćanje. Svu Zevsovu odraslu braću i sestre Kron povraća i oni se ujedinjuju vodeći desetogodišnji rat ogromnih razmera, koji je poznat pod imenom Titanomahija (Rat Titana), da bi se odlučilo ko će biti vladar neba: Titani ili Olimpijci. Zevs i njegova braća pobeđuju proglašivši novo doba Olimpijaca, a Titani su bačeni u Tartar u Donjem svetu.

Rimska mitologija kaže da je Saturn – rimska verzija Krona – došao u njihovu zemlju posle progona. Njena su naširoko slavili na svetkovinama posvećenim poreklu Rima i bio je središnja ličnost najvažnijeg praznika rimskog kalendara: Saturnalija.

Saturnalije su bile sedmodnevne svetkovine u čast Saturna. Održavane su svakog decembra tako što su u kuće unošene biljke i sveće, deci davani pokloni i milostinja deljena siromašnima. Ovaj praznik je neposredno uticao na način na koji se danas slavi Božić.

Atlas*

Atlas je sin Japeta, jednog od prvobitnih dvanaest Titana koje su rodili Gaja i Uran. U velikom desetogodišnjem

* *Atlas*, u istoriografiji perioda drevne Grčke se naziva *Atlant*, kako tačno glasi njegovo ime. Atlas je uobičajena, opšteprihvaćena verzija njegovog imena. (Prim. prev.)

Atlas ispred Centra Rokfeler u Njujorku

Titanomahijskom ratu, u kome su se Zevs i olimpijski bogovi borili da preuzmu vlast od Krona i Titana, Atlas je izabrao pogrešnu stranu. Njegova braća Prometej i Epimetej borili su se za Zevsu, pobednika, dok su Atlas i njegov drugi brat Menetije stali uz Titane. Njega je pobednik Zevs kaznio progonom na kraj sveta, gde mora večno na svojim plećima da drži nebo.

Atlasa često slikaju kako drži zemaljsku kuglu na leđima, pa je zbog toga atlas (zbirka mapa) dobio ime po njemu. Ali prvobitni mitovi ga opisuju kako drži nebesko carstvo – pre nego zemaljsko carstvo – za večna vremena. Dao je ime planini Atlas, kao i Atlantskom okeanu i izmišljenom izgubljenom ostrvu Atlantidi.

Jedna od Atlasovih prilika da se izbavi iz tog položaja, u kome drži nebo, desila se kada je upoznao Herkula. Taj

arhetipski grčki junak je Zevsov sin iz njegove ljubavne veze sa Alkmenom. Zevsova supruga Hera, što je razumljivo, mrzi i činjenicu da Herkul postoji, pa ga namerno dovodi do ludila u kome on ubija svoju ženu i decu. Da bi se iskupio za te zločine, Herkul je kažnjen zadatkom da izvede dvanaest naizgled nemogućih podviga. Jedan od tih Herkulovih podviga jeste da ukrade nekoliko zlatnih jabuka od tri nimfe, poznate pod imenom Hesperide. Znajući da je Atlas otac Hesperida, Herkul shvata da to može da bude njegov način da ukrade zlatne jabuke. On nudi Atlasu da se nakratko odmori od svoje večite kazne: Herkul će privremeno pridržati nebo umesto njega u zamenu za nekoliko zlatnih jabuka Atlasovih kćeri. Atlas na to rado pristane i oslanja nebo na Herkulova ramena.

Čini se da sve dobro ide sve dok se Atlas ne vrati sa jabukama. Ne iznenađuje to što Titan odlučuje da mu je dosta tereta čitavog neba, pa kaže Herkulu da on može i sam da se pozabavi tim poslom. Bez imalo oklevanja, Herkul pristaje – ali samo zamoli Atlasa da ga za trenutak zameni dok bolje namesti svoj ogrtač. U tom trenutku, Herkul neočekivano beži sa zlatnim jabukama.

Prometej

Kada su Gaja i Uran doneli na svet prvih dvanaest Titana, jedan od njih – Japet – dobio je, sem Atlasa, i sinove Prometeja i Epimeteja. Ta dva brata postala su članovi najužeg kruga bogova oko Zeusa koji je posle Titanomahijskog rata proglašen za vladara neba. Prometejeva

uloga u mitologiji se s vremenom menjala, s tim što su ga raniji grčki pisci opisivali kao boga koji saoseća sa čovečanstvom, dok su ga kasniji rimski spisi postavljali pre svega na mesto stvoritelja ljudi.

Kada je Zemlja bila tek stvorena, ona je u sebi nosila božansku snagu. Prometej uzima nešto te nove zemlje i meša je sa vodom iz potoka da bi umesio glinu od koje su izvajani prvi ljudi. (Zanimljivo je to što Maje – okeanima i milenijumima daleko od njih – imaju sličan mit o nastanku prvih ljudi.) Olimpijski bogovi održavaju veliku svetkovinu da bi tako učvrstili svoju vezu sa čovečanstvom, a Prometej iznosi dve žrtvene ponude Zevsu. Međutim, on pokušava da prevari novog vladara neba: jedna žrtvena ponuda sadrži najbolje delove mesa žrtvanog bika, skrivene ispod neukusnih iznutrica; druga ponuda sastoji se samo od kostiju skrivenih ispod primamljive bele masti kojom su prekrivene. Zevs prihvata drugu ponudu, što je grčkim građanima dalo prihvatljivo mitološko objašnjenje razloga da za sebe zadržavaju bolje komade mesa posle prinošenja žrtve bogovima.

Zevs je besan na Prometeja zbog prevare i kažnjava čovečanstvo tako što mu oduzima sposobnost da upali vatru. Ali Prometej kasnije ukrade vatru od bogova i vrati je smrtnicima, naučivši ih kako da iskoriste njenu moć. Ljut, Zevs kažnjava ljude pustivši na njih zle duhove iz Pandorine kutije.

Prometejeva kazna je još groznija: lancima je okovan za stenu gde doleće orao koji mu kljuca jetru. Njegova jetra svakoga dana se obnavlja i on mora večno ponovo da prolazi kroz istu agoniju.

Muze

Titanska boginja Mnemosina, Kronova i Reina sestra, personifikacija je pamćenja. Njeno ime potiče od grčke reči koja znači „svestan“, što je u engleskom jeziku koren reči kao što je *mnemonic*. Ona je takođe majka Muza, devet sestara koje inspirišu sve umetnosti. One su nastale jer je ona spavala sa Zevsom devet uzastopnih noći, i kao plod tih noći rodila devet kćeri.

Mnoga velika dela grčke i rimske književnosti počinju zazivanjem Muza da nadahnu pesnika koji prepričava određeni mit. Zamisao o piscima ili umetnicima koje nadahnjuju Muze traje u umetnosti i književnosti Zapada već mnogo vekova.

MUZA	OBLAST KOJU INSPIRIŠE	ČESTO SE VIDI KAKO NOSI
Kaliopa	Muza epske poezije	tablicu za pisanje
Klio	Muza istorije	svitke
Erato	Muza lirske poezije	kitaru (žičani instrument)
Euterpa	Muza muzike	instrument nalik flauti
Melpomena	Muza tragedije	masku sa tragičnim likom
Polihimnija	Muza himni	veo
Terpsihora	Muza lakih stihova i plesa	liru
Talija	Muza komedije	masku sa komičnim likom
Uranija	Muza astronomije	globus ili kompas

Čak i danas modni kreatori govore o tome da je njihova muza neka manekenka ili slavna ličnost, čije telo, ličnost ili stil koriste kao nadahnuće dok osmišljavaju nove modele.

OLIMPIJCI

Zevs – Jupiter

Naziv olimpijski bogovi se odnosi na sva božanstva koja planinu Olimp smatraju svojim domom, ali se često koristi i za samo dvanaest ključnih bogova, među kojima su Zevs, njegova najpoznatija braća i sestre i njegova deca. Sedeći visoko na planini Olimp, Zevs je šef čitavog tog klana i onaj koji presuđuje šta je ispravno a šta pogrešno. Bogovi mu dolaze tražeći njegovu konačnu reč povodom teških sporova, a ako su ga na bilo koji način ozlojedili, on im to jasno stavlja do znanja. Jedna od vatrene kugle, koje su njegov zaštitni znak, pokazaće njegov stav veoma jasno. Obično je predstavljan sa tim oružjem u ruci, često sa orlom koji mu stoji sa strane, ili pak kako nosi svoj nepobedivi štit, egidu.

Mnogi panteoni sveta sadrže figuru Oca neba. Kada su Rimljani usvojili i sebi prilagodili grčku religiju, premestili su i Zeusa u svoj panteon. Rimsko ime Jupiter izvedeno je iz *Zeus-pater*, što znači „Otac Zevs“. Ime Đove je još jedna latinska verzija te iste reči. U suštini, imena Zevs,

Jupiter i Đove ne služe samo za predstavljanje jednog istog božanstva; ona su jedna ista reč koja je pretrpela lingvističku evoluciju i infleksiju, koje su donele tri različita imena. Latinska reč *deus* (bog) i engleska reč *divine* istog su korena od koga i imena Zevs i Jupiter.

Iako je Zevs oženjen Herom, klasična mitologija puca po šavovima od priča o njegovim ljubavnicama i o njegovoj deci. Sa Herom je dobio Aresa (boga rata) i Hefesta (boga vatre), pored Hebe (boginje mladosti), Ejlejtije (boginje rađanja), Enio (boginje rata) i Eride (boginja razdora). Sa drugim ljubavnicama dobio je kćer Atinu (boginju mudrosti), Hermesa (božjeg glasnika), Apolona (boga muzike), Artemidu (boginju lova) i Dionisa (boga vina). Obilje legendi Grčke i Rima čini ukupan broj njegove dece većim od 100, što dovodi do toga da je lako saosećati sa Herom koja je ponekada osvetoljubiva osoba.

Jedna od njegovih ljubavnih veza bila je ona sa Evropom, lepom feničanskom princezom iz današnjeg Libana. Zevs je bio toliko zaljubljen u nju da se pretvorio u veličanstvenog belog bika da bi je tako zaveo. Dok Evropa bere cveće na livadi sa svojim drugaricama, ugleda sjajnu i moćnu životinju kako joj prilazi. Bik saginje svoju veličanstvenu glavu u znak pokornosti a Evropa mu se, opčinjena njegovom lepotom, penje na leđa. Zevs polako nosi princezu kroz livade, a onda pruža korak, naglo pojuri i skoči u more sa princezom koja vrišti držeći se za njega. Njen ožalošćeni brat Kadmo proputuje čitavu zemlju tražeći je, ali ne uspe da otkrije da je ona skrivena na Kritu. Na tom ostrvu ona rađa dva legendarna kralja tog ostrva, kralja Minosa i kralja Radamanta.

Ime Evropa je dato geografskom kontinentu još u šestom veku p. n. e., ako ne i pre toga, što pokazuje koliki je uticaj imala ova legenda o Zevsu i njegovoj ljubavnici.

Hera – Junona

Hera je kraljica neba koja ima moćnu ulogu, pored Zevs, na planini Olimp. Ona je snažne volje, pametna je i uživa autoritet među bogovima. Ona je boginja braka i materinstva i ličnost koja štiti gradove i mlade ratnike. Najveći uticaj u grčkoj i rimskoj mitologiji ostvaruje kao ljubomorna supruga i svojim osvetničkim delima protiv Zevsove dece – u više od sto zabeleženih slučajeva. Ona je bila ključna ličnost koja je dovela do Trojanskog rata, ona je odgovorna za to što je Herkulu zadato dvanaest zadataka koje je nemoguće izvršiti a takođe ometa rimskog junaka Eneju na skoro svakom koraku dok on osniva slavni grad Rim.

Jedan od mnogih Herinih osvetničkih postupaka desio se kada je uhvatila Zevs dok je spavao sa lepom princezom i nimfom Ijom iz Arga. U žurbi da sakrije još jednu vezu od svoje razbesnele žene, Zevs brzo pretvori Iju u lepu belu kravu. Ta prevara nije ubedila Heru i ona od njega zatraži da joj pokloni tu životinju, pa joj je tako predata izbezumljena princeza. Pod budnim pogledom Herinog čuvara, stookog giganta Arga Panoptosa* junica Ijo više nije mogla da spava sa Zevsom.

Zevs kuje plan da oslobodi svoju ljubavnicu: šalje glasnika Hermesa da učini da Arg Panoptos načas skrene svoj

* *Panoptos*, gr. – onaj koji sve vidi. (Prim. prev.)